

Kognition hos vuxna med CP

CPUP-dagerna 14.-15. oktober, 2019 i Stockholm

Helene Høye
Sunnaas sykehus HF, Norge

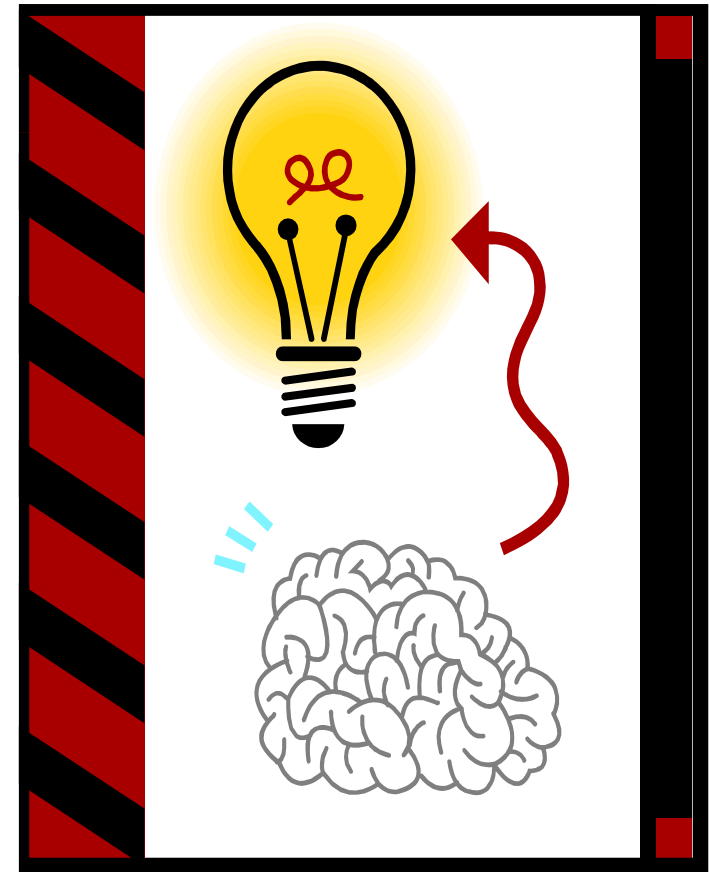


— en vei videre

Sunnaas sykehus HF

Hvorfor er kunnskap om kognisjon viktig for voksne med CP?

- Mange med CP har kognitive vansker
- Kognitive funksjoner kan påvirke store deler av hverdagen
- Nyttig å vite om sterke og svake sider, for å tilrettelegge og kompensere



Agenda

- Hvorfor er kunnskap om kognisjon viktig?
- Hva kognisjon er: funksjoner og lokalisasjon
- Årsak til kognitive vansker
- Vanlige kognitive utfordringer
- Kognisjon i et aldringsperspektiv
- Hva kan gjøres for best mulig hverdagsmestring og økt samfunnsdeltakelse?



Hva er CP?

- Cerebral parese (CP) er en samlebetegnelse på en gruppe ikke-progressive motoriske funksjonshemminger som følge av lesjoner eller forstyrrelser i hjernen, og som er oppstått tidlig i dens utvikling, pre, post- eller perinatalt, og innen fylte to år. Den motoriske forstyrrelsen varierer fra mild til alvorlig og ledsages ofte av forstyrrelse i sensasjon, kognisjon, kommunikasjon, persepsjon og/eller atferd, av epilepsi og av sekundære problemer i muskelskjelettsystemet
- Rosenbaum et al., 2006



Hva er kognisjon?

Kognisjon er **mentale prosesser** (tenkning) som gjør at det vi sanser kan bli bevisst og føre til tanker, forståelse og resonnementer.

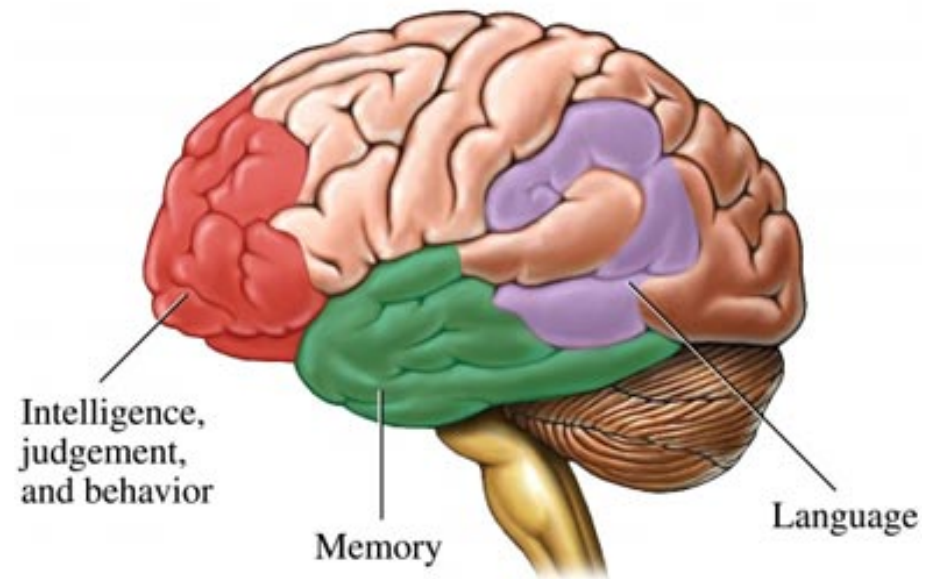
Kognisjon gir **grunnlag for handling** og kan være med å **regulere handling** (f.eks impuls kontroll).

<https://www.cp.no/om-cerebral-parese/kognisjon/>

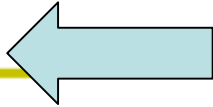


Ulike kognitive funksjoner

- Mentalt tempo
- Oppmerksomhet
- Hukommelse
- Visuell kognisjon
- Verbal kognisjon
- Resonneringsevne
- Eksekutiv funksjon



Kognitive funksjoner i hjernehalvdelenene



Venstre

Språk (forstå og uttrykke)

Detaljer

Kategorisering

Analytisk tenkning

Logikk og rekkefølge

Resonnering

Matematikk

Faktakunnskap



Høyre

Rom-/retningsoppfatning

Integrasjon og helhet

Situasjonsforståelse

Ansiktsgjenkjenning

Oversikt

Initiativ

Tidsfølelse

Mengdeforståelse

Oppfatte og uttrykke følelser

Analysere nye situasjoner

Sykdommsinnsikt

Kognitiv funksjon og frontallappene: Eksekutiv funksjon (EF)

- Bevisst kontroll av tanker, følelser og atferd
- En forutsetning for tilpasning
- Bygger på høyere ordens mentale prosesser

Løvstad M et al, 2012

- **Planlegging:** mål og delmål
- **Monitorering og evaluering:** Inkl. rask oppdatering av innhold i arbeidsminnet
- **Inhibisjon/impulskontroll:** stoppe uønsket innlært atferd
- **Fleksibilitet:** rask og fleksibel “shift” mellom mentale sets, oppgaver og regler

Zelazo et al., 1997; Miyake & Friedman, 2012



Årsak til kognitive utfordringer ved CP

Forskjellene i kognitiv funksjon og/eller profil mellom ulike subtyper av CP (inkl. grad av grovmotorisk funksjon), skyldes at skaden har skjedd på ulike tidspunkt i svangerskapet, ved fødsel eller tidlig etter fødsel (i løpet av de første to år), og har rammet ulike deler av hjernen på ulike måter

Rasmussen R & Tvedt B, 2002



De fleste med CP har normal IQ

- Nordiske studier 2006-2008: IQ <70: 30-40 %
Himmelmann et al., 2006; Andersen et al., 2008; Sigurdardottir et al., 2008
- Norsk studie 2018: IQ <70: 33 %
 - Nevropsykologiske tester og målemetoder tilpasset problemer med motorikk og tale
 - Bare 24% fylte kriteriene for en utviklingshemmingsdiagnose
 - De fleste med IQ <70 hadde quadriplegi
 - De fleste med IQ >70 hadde hemiplegi
 - IQ >70 forekom blant alle subtyper og nivå av grovmotorisk funksjon

Stadskleiv K et al., 2018



De vanligste kognitive vanskene ved CP

(NB! Stor variasjon i gruppen)

- Visuo-perseptuelle vansker
- Dyspraksi (constructional dyspraxia)
- Oppmerksomhet
- Eksekutiv funksjon (reguleringsvansker)
- Tempo
- Matematikk

Fazzi E et al., 2009; Smits DW et al., 2011; Himmelmann K et al., 2006; Nystrand M et al., 2014; Sigurdardottir S et al., 2008; Ego A et al., 2015; Bottcher L, 2010; Crist SE et al., 2003, Baxter P, 2012.



Konsekvenser av eventuelle kognitive vansker?

Erfaring fra klinikk, Sunnaas Sykehus HF

- Konsentrasjonsevne (inkl arbeidsminne)
- Hukommelse
- Mentalt tempo
- Simultankapasitet, impulskontroll og fleksibilitet
- Rom-retnings- og koordineringsvansker
- utfordringer med å organisere store oppgaver
- Regulering av tanker, følelser og atferd

«Jeg kan få følelser som blir så sterke selv om det er små ting som skjer. Og så går de ikke lett over. Det er litt flaut, da. Det er som å være en lastebil på toppen av en bakketopp, og så har den ikke gode bremses. Den må trille ned hele bakken og stopper jo til slutt, da.» (Siri 24)





Kognitive ressurser ved CP

NB! Stor variasjon i gruppen

- Verbal funksjon
- Hukommelse

Jfr. Stadskleiv K et al., 2018

Verbal funksjon innebærer å lytte, samt innlæring og hukommelse for ord, ordassosiasjoner, resonnering og abstraksjon, finne ord og uttrykke seg.



Å legge til rette for kognitiv modning hos yngre voksne med CP

«*Cognitive functioning is the result of a **complex interplay** between neurological, motor, and communication processes as well as environmental support over time*»

Stadskleiv K et al, 2018, s. 108



Forandrer kognisjon seg med aldring?

Hjerneskadene er statisk (ikke progressiv), men effektene av **skaden kan manifistere seg ulikt over tid**. Dette kan også gjelde for kognisjon. Straub K og Obrzut JE et al., 2009; Bottcher, L., 2010

«I barneskolen hadde jeg vansker med å lære å lese, og var i ekstragruppe for det. Tror jeg brukte lang tid på å lære noe nytt. Nå er jeg voksen og leser bra, men blir fortere sliten enn de andre på jobben når jeg leser mye. Det er problemet nå.»(Anne 33 år).

«Problemene er at alt går saktere nå, mye saktere for meg. Jeg trenger lengre tid nå.» (Petter, 56)



Kva kan påvirke kognitiv funksjon hos (voksne) personer med CP?

- Smerter
- Fatigue (kronisk trøtthet)
- Ufrivillige bevegelser
- Medisiner
- Søvnvansker
- Psykiske vansker



en vei videre

Sunnaas sykehus HF

Arbeidsdeltakelse ved CP

- Dansk studie: I gruppen med normal intellektuell kapasitet og gjennomført skolegang var halvparten i arbeid

Michelsen SI et al., 2005

- Norsk studie: I aldersgruppen 18-72 år med høyt utdanningsnivå var 33% i arbeid

➤ Mest utslagsgivende var vansker med læring, i tillegg til vansker med forflytning, kommunikasjon og blærekontroll

Villien L, 2001, Hovedfagsoppgave



Hvilke kognitive aspekter er betydningsfulle for arbeidsdeltakelse ved CP?

- Yrkesaktivitet har høyere korrelasjon med kognisjon enn med fysiske og kommunikative problemer
Murphy KP et al, 1995
- Norsk pilotstudie: signifikant gruppeforskjell for voksne med CP og normalt evnenivå (N=22) i arbeid/studier vs på uføretrygd for:
 - mentalt tempo
 - verbal innlæring og hukommelse
 - inhibisjon

Alder: 17-54 år; utdanningsnivå: 11-18 år, spastisk unilateral (n=11), spastisk bilateral (n=9), dyskinetisk/annen (n=2), Gross Motor Function I-V.

H Høye, 2013, Oral presentation AACPD



Sunnaas sykehus HF

10 tips til tilpasninger ved kognitive utfordringer hos voksne

- Vær klar over dine egne ressurser og svake punkter
- Hva kan du kompensere med?
- Øv på å formulere deg om dine behov/begrensninger
- Vansker med oppmerksomhet/ arbeidshukommelse:
 - be om skriftlige beskjeder
 - be om at andre skriver møtereferat
- Eksekutive vansker:
 - gjør en ting om gangen
 - få oversikt før du løser en ny/ukjent oppgave
 - prioriter og sett delmål. Be om hjelp til dette om nødvendig
- Trettbarhet:
 - ta effektive pauser før du blir for sliten, og husk aktivitetsbalanse
- Tempovansker:
 - si fra om at du trenger god tid, og legg til rette for konsentrasjon
- Smerter, fatigue og psykisk funksjon kan påvirke totalkapasiteten
- Husk god egenomsorg (fysisk trening, søvn, ernæring)
- Ta i bruk hjelpemidler hvis det sparer krefter, og vurder redusert arbeidstid

Takk for meg! 😊

Kontakt:
helene.hoye@sunnaas.no



Sunnaas sykehus HF